

БОЛА ТАРБИЯСИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ

Расулова Ф.О.

Чирчиқ шаҳар политехникуми

Тарих фани ўқитувчиси.

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ҳаётимизда муҳим ўрин тутадиган оилада фарзанд тарбияси ва у ҳақида Шарқ алломаларининг фикр-мулоҳазалари ва фикрлари баён этилади. Зеро оилавий тарбия инсоннинг шахс сифатида шаклланишидаги энг муҳим омил ҳисобланади.

АННОТАЦИЯ

В этой статье обсуждается важная роль семейного воспитания в нашей жизни, а также мнения и взгляды восточных ученых по этому поводу. Ведь семейное воспитание является важнейшим фактором в формировании личности.

Калит сўзлар: Маҳалла, жамият, оила, фарзанд тарбияси, миллий урф-одатлар, қадриятлар, меҳнат тарбияси, эстетик тарбия, зеҳн-идрок, фазилят, адолат, меҳр-муҳаббат, катталарга ҳурмат, кичикларга иззат, одоб, ахлоқ, бурч, комил инсон.

Бугунги кунда оила ҳамда маҳалла тизимида бола тарбияси билан боглиқ барча тарбиявий ишларнинг асосида халқ анъаналарининг, хусусан, оилавий ўзаро муносабатларда сақланиб қолган миллий қадриятларнинг туб моҳиятига алоқадор қонуниятларни ўрганиш вазифаси турибдики, уларнинг ижтимоий шарт-шароитларини тадқиқ этиш, қўлга киритилган натижаларни амалиётга татбиқ этишни даврнинг ўзи тақозо этади.

Зеро, 2026-йилнинг “Маҳаллани ривожлантириш ва жамиятни юксалтириш” йили деб номланишида ҳам чуқур маъно бор. Ҳар бир инсон бир оила аъзосидир.

Оила эса жамиятнинг ўзагини ташкил этади. Фарзанд оиланинг юзи бўлса, оила маҳалланинг юзидир. Чунки “Бир болага етти кўшни ота-онадир” деган халқимизнинг доно фикрлари бежиз айтилмаган.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёев ўз нутқларидан бирида, “Биз ёшларимизни миллий ва умумбашарий қадриятлар руҳида тарбиялаш учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этишимиз зарур. Бундай гоят муҳим вазифани амалга оширишда биз, аввало, кўпни кўрган кайвони онахонларимизга, маҳалла фаолларига, муҳтарам фахрийларимизга, сиз, азиз опа-сингилларимизнинг ақл–заковатингиз, билим ва тажрибаларингизга таянамиз... лекин эски замондан қолган айрим салбий ҳолатлар, афсуски, бугунги тинч ва ёруғ ҳаётимизга соя солиб турибди. Лоқайдлик, бир-бирини кўролмаслик, оилада эр-хотин, қайнона- келин, кўни – кўшнилари ўртасидаги келишмовчилик, аёлларга беписанд қараш – бундай ярамас иллатлар бизга, бизнинг халқимизга мутлақо ярашмайди,” деб айна ҳақиқатни айтган эди. Президентимиз фикрларида оиланинг, энг аввало, эътиқод ва соғлом дунёқараш тарбиясидаги беназир (ўрни) ролини таъкидлангандир. Шу сабабли оила ҳамда маҳалла тизимида бола тарбияси билан боғлиқ барча тарбиявий ишларнинг асосида халқ анъаналарининг, хусусан, оилавий ўзаро муносабатларда сақланиб қолган миллий қадриятларнинг туб моҳиятига алоқадор қонуниятларни ўрганиш вазифаси турибдики, уларнинг ижтимоий психологик шарт-шароитларини тадқиқ этиш, қўлга киритилган натижаларни амалиётга татбиқ этишни даврнинг ўзи тақозо этиб турибди. Бугунги кунда оиладек таъсирчан ижтимоий институт орқали болаларда айнан шундай қадриятларга нисбатан эътиқодни шакллантириш ва шу орқали оилага нисбатан ижобий, ижтимоий муносабатларни ҳосил қилиш долзарб масалалардандир.

Чунки оила асрлар мобайнида халқ анъаналари, миллий расм-русмлар ва одатларни сақлаб, ҳамда намоён этиб келаётган ноёб макондир.

Шарқнинг буюк мутафаккирлари саналмиш Аҳмад ал-Фарғоний, Маҳмуд аз-Замахшарий, Абу Наср ал-Форобий, ал-Хоразмий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али

ибн Сино каби ўнлаб алломалар қарашларида бола тарбиясида энг муҳим ижтимоий омил сифатида оила, ота-онанинг дунёқараши, тарбия услублари ва бунда жамият эътироф этган меъёрларнинг оила қадриятларига мувофиқлиги тамойили ўз ифодасини топган. Чоп этилаётган қатор рисола ва китобларда, илмий ва оммабоп мақолаларда ҳам бу масаланинг турли жиҳатлари ёритилмоқда.

Масалан: Мирзо Улуғбекнинг фикрича, боланинг билим олишга қизиқишини оширишда у тарбияланаётган муҳит муҳим ўрин эгаллайди. Оилада ота-оналар ўз фарзандларининг ҳақиқий инсон бўлиб етишишларига эътибор беришлари лозим, дейди.

Қомусий олим Ал-Фаробий ёзади: "Ақлли, деб шундай кишини айтамызки, унда ўткир зеҳн-идрок бўлиши билан бирга у фазилатли ҳам бўлсин. Бундай киши ўзининг бутун қобилияти ва идрокини яхши ишларини амалга оширишига, ёмон ишлардан ўзини сақлашга ва тортишга қаратган бўлмоғи лозим. Шундай одамнигина ақлли ва бутун фикр юритувчи деб аташ мумкин". Бу фикрларга таянган ҳолда айтамызки, инсон ўз ҳаёти ва фаолиятини мазмунли ўтказиш учун аввало ўзини ўраб турган борлиқни билиши, юксак ақл ва тажриба эгаси бўлиши лозим. Унинг учун, инсон ақли унинг ҳаётида муҳим ўрин тутиши, ақл-идрок туфайлигина инсон донолик, теран фикр, ростгўйлик, тўғрилиқ, узоқни кўра билиш, нафсининг куйига кирмаслик, ўзида камтароналик каби хусусиятларни амалда исботлаши мумкин.

Болаларда билимларни эгаллашга бўлган интилиш, ижтимоий фаолиятнинг шаклланишида ота-оналарнинг самарали иштирок этишлари ҳал қилувчи омил бўлиб, бу оила тарбиясини муваффақиятли амалга оширишнинг зарур шартларидан бири ҳисобланади. Оила тарбиясида болалар ҳаётини тўғри ташкил этиш уларни вақтдан самарали ва унумли фойдаланишларининг асосий гаровидир. Болаларнинг оиладаги вақтини ўйин, меҳнат ва ўқиш фаолиятлари бўйича тўғри тақсимлаш ниҳоятда муҳимдир.

Оила жисмоний ва психологик жиҳатдан соғлом, маънавий баркамол, меҳнат, ижтимоий ҳамда оилавий ҳаётга тайёр шахсни шакллантириб бериши лозим. Оила тарбиясининг мазмуни болаларга ижтимоий тарбиянинг мазкур йўналишлари – жисмоний, ахлоқий, ақлий, эстетик, экологик, меҳнат, иқтисодий, ҳуқуқий, сиёсий-ғоявий ҳамда жинсий таълим-тарбия бериш, уларда фаолият кўникма ва малакаларини шакллантиришдан иборат.

Оила муҳотида ташкил этиладиган жисмоний тарбия ўзида болани ҳар жиҳатдан чиниқтириш, уларни тозалик ва озодаликка ўргатиш, ўз соғлиги учун ғамхўрлик қилиш ва масъулиятли бўлишни таъминлашга қаратилган ҳаракатларнинг мазмунини ифода этади.

Оила тарбиясида болаларни ақлий жиҳатдан тарбиялаш ҳам муҳим ўрин тутди. Бу борадаги дастлабки ва муҳим вазифа ота-она томонидан боланинг қизиқиши ва эҳтиёжларини кўра билиш асосида тасаввур, идрок, тафаккур, хотира ҳамда диққатни такомиллаштиришга ёрдам берувчи машғулотларга жалб этишдан иборат.

Ахлоқий тарбия оила тарбиясининг ўзагини ташкил этади. Унинг мақсади болаларда энг олий ахлоқий сифатлар, ота-она ҳамда оиланинг бошқа аъзолари, шунингдек, атрофдагиларга нисбатан адолат, меҳр-муҳаббат, катталарга ҳурмат, кичикларга иззат, виждон, ор-номус, ғурур, бурч, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик, саховат, тўғрисиқлик, камтарлик мурувват, интизомни ижтимоий англаш ва ҳоказоларни шакллантиришдан иборатдир.

Оилада эстетик тарбияни тўғри ва самарали ташкил этилиши айниқса муҳимдир. Болалар жуда ёшлигиданоқ сохта гўзалликлар (ярим яланғоч бадан, меъёридан ортиқ қилинган пардоз, урфга кириб бораётган косметик операциялар «маҳсули», ўта даражадаги ялтироқ мато ёки тақинчоқлар, гўзалликнинг тимсоли эмаслигини англаб етишлари лозим.

Меҳнат тарбияси ҳам оила тарбиясининг асосий йўналишларидан бири саналади. Шахснинг мустақкам характер ва қатъий ирода эгаси бўлиб вояга етишида меҳнатнинг роли каттадир. Болаларни оилада тўғри тарбиялашда оила хўжалигининг одилона ташкил этилиши, болаларни оила хўжалигини юритиш ишига жалб қилиш катта аҳамиятга эга.

Оилада, шунингдек, атроф-муҳит муҳофазаси (экологияси)га оид тарбиявий ишлар ҳам ташкил этиладики, бу жараёнда болаларда «инсон-табиат-жамият» тушунчалари ўртасида юзага келувчи ўзаро мувофиқлик борасидаги ғояларнинг қарор топишига замин ҳозирлайди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб шундай хулосага келиш мумкинки, юқорида қайд этилган тарзда оила тарбиясини ташкил этиш комил инсонни тарбиялаб вояга етказиш муваффақияти учун пойдевор бўлади. Фарзандларнинг ҳар томонлама етук бўлиб вояга етишларида ота-она, оиланинг бошқа аъзоларининг дунёқарашлари, ҳаётий ёндашувлари ва маънавий дунёси ўзига хос ўрин тутди. Шунингдек, ота-оналарнинг муайян даражада педагогик билимларга эга бўлишлари ҳам аҳамиятлидир.

Адабиётлар:

1. Авлоний Абдулла. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. –Т.: Ўқитувчи, 1992.
2. Мунавваров Қ.А. таҳрири остида. Педагогика. Ўқув-қўлланма. –Т.: Ўқитувчи, 1996.
3. Тўхтаўжаева М.Х., Аширбоев С. ва б.а. Педагогика назарияси ва тарихи. II-қисм. –Т.: 2008.
4. Умарова М.М. Оила маънавияти. Рисола. –Т.: 2007.
5. Соғлом авлод журнали 8- сон -Т.: 2017.
6. Абу Наср Форобий: “Фозил одамлар шахри”. Т. 1993й.